

QUAESTIO VI.

DE MODIS QUOS SPECULATIVAE SCIENTIAE ATTRIBUIT.

Deinde quaeritur de modis quos speculativae scientiae attribuit; et circa hoc quaeruntur quatuor.

Primo, utrum oporteat versari in naturalibus rationabiliter, et in mathematicis disciplinabiliter, et in divinis intelligibiliter.

Secundo, utrum in divinis sit omnino imaginatio relinquenda.

Tertio, utrum intellectus noster possit ipsam divinam formam inspicere.

Quarto, utrum hoc possit fieri per viam alicujus scientiae speculativae.

ARTICULUS I.

Utrum oporteat versari in naturalibus rationabiliter, in mathematicis disciplinabiliter, et in divinis intelligibiliter.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod non oporteat in naturalibus rationabiliter versari. Philosophia enim rationalis contra naturalem dividitur. Sed rationabiliter procedere videtur ad rationalem pertinere proprie. Ergo inconvenienter attribuitur naturali.

2. Item. Philosophus frequenter in libris Physic. distinguit processus ad aliquas conclusiones rationales et physicas. Ergo non est proprium naturalis scientiae rationabiliter procedere.

3. Item. Quod commune est omnibus scientiis, non debet uni appropriari. Sed quaelibet scientia procedit ratiocinando, discurrendo, vel ex effectibus in causas vel ex causis in effectus, vel ex aliquibus signis. Ergo non debet naturali appropriari.

4. Item. Ratiocinativum contra scientificum dividitur in 6 Ethic. Sed scientia naturalis ad scientificum pertinet. Ergo ei non convenienter attribuitur procedere rationabiliter.

Sed contra est quod dicit Boetius 5 de Consolatione: "Ratio cum quid universale respicit, nec imaginativa nec sensu utens, imaginabilia et sensibilia tamen apprehendit." Sed imaginabilia et sensibilia comprehendere ad solum naturalem pertinet. Ergo rationalis processus convenienter naturali attribuitur.

Item. Dicitur in lib. de Spir. et Anima, quod ratio circa formas corporum versatur. Sed considerare corpora maxime pertinet ad naturalem. Ergo rationabiliter procedere convenienter attribuitur naturali.

1. Ulterius videtur quod inconvenienter dicatur, mathematicam disciplinabiliter procedere. Disciplina enim nihil aliud videtur quam acceptio scientiae. Sed in qualibet parte philosophiae accipitur scientia, quia omnes demonstrative procedunt. Ergo procedere disciplinabiliter est commune omnibus partibus philosophiae; et ita non debet appropriari mathematicae.

2. Item. Quanto aliquid est certius, tanto facilius videtur ut de eo sit disciplina. Sed naturalia sunt certiora, ut videtur, quam mathematica; quia capiuntur sensu, a quo omnis nostra cognitio oritur. Ergo hic modus convenit magis naturali, quam mathematico.

3. Item. Ut videtur 5 Metaph., initium scientiae est a quo fit facilior disciplina. Sed initium addiscendi accipitur a logica, quam oportet praeaddiscere mathematicae et omnibus aliis. Ergo disciplinalis modus magis convenit logicae.

4. Item. Modus scientiae naturalis et divinae assumitur a potentiis animae, scilicet a ratione et intellectu. Ergo similiter et mathematicus modus ab aliqua potentia animae assumi debet; et sic non convenienter ponitur modus ejus disciplinabiliter procedere.

Sed contra. Disciplinabiliter procedere est demonstrative procedere et per certitudinem. Sed ut dicit Ptolomaeus in principio Almagesti, solum mathematicum genus, si quis huic diligentiam adhibeat, inquisitionis firmam stabilemque fidem intendentibus necessariam dabit, velut demonstratione per indubitabiles vias facta. Ergo disciplinabiliter procedere, maxime proprium est mathematicae.

Item. Hoc patet per Philosophum in pluribus locis librorum suorum, in quibus mathematicas scientias disciplinas vocat.

1. Ulterius videtur quod non sit conveniens modus divinae scientiae intelligibiliter procedere. Intellectus enim, secundum Philosophum, est principiorum, scientia conclusionum. Sed non omnia quae traduntur in scientia divina, sunt principia, sed quaedam etiam conclusiones. Ergo intellectualiter procedere non est conveniens scientiae divinae.

2. Item. In illis quae omnem intellectum excedunt, intellectualiter versari non possumus. Sed divina excedunt omnem intellectum, ut Dionysius dicit 1 cap. de div. Nom., et Philosophus in lib. de Causis. Ergo intellectualiter tractari non possunt.

3. Item. Dionysius, 7 cap. de div. Nomin., dicit, quod Angeli habent intellectualem virtutem, in quantum divinam cognitionem non congregant ex sensibilibus, aut a rebus divisis. Sed hoc est supra potestatem animae, ut ibidem dicitur. Cum igitur divina scientia de qua hic agitur, sit scientia humanae

animae, videtur quod non sit proprius modus ejus tractare intellectualiter.

4. Item. Theologia praecipue videtur esse de his quae sunt fidei. Sed de his quae fidei sunt, intelligere est finis: Isai. 7, 9, secundum aliam litteram: "Nisi credideritis, non intelligetis:." Ergo hic modus non debet poni sicut modus theologiae, sed sicut finis.

Sed contra est quod dicitur lib. de Spiritu et Anima, quod intellectus est spirituum creatorum, intelligentia vero ipsius Dei. De his autem est praecipue scientia divina. Ergo intellectualiter procedere videtur esse ipsius proprium.

Item. Modus scientiae debet respondere materiae. Sed res divinae sunt res intelligibiles per seipsas. Ergo modus conveniens divinae scientiae est intellectualiter procedere.

Respondeo dicendum ad primam quaestionem, quod processus aliquis quo proceditur in scientiis, dicitur tripliciter rationalis. Uno modo ex parte principiorum quibus proceditur, ut cum aliquis procedit ad aliquid probandum ex operibus rationis; cujusmodi sunt genus et species et oppositum, et hujusmodi intentiones, quas logici considerant: et sic dicitur aliquis processus rationalis, quando aliquis utitur in aliqua scientia propositionibus quae traduntur in logica, prout scilicet utimur in logica, prout est docens in aliis scientiis. Sed hic modus procedendi non potest competere proprie alicui particulari scientiae, in quibus peccatum accidit, nisi ex propriis procedatur. Convenit autem haec proprie fieri in metaphysica et logica, eo quod utraque scientia communis est, et idem subjectum quodammodo habent. Alio modo dicitur processus rationalis ex termino in quo sistitur procedendo. Ultimus enim terminus ad quem rationis inquisitio perducere debet est intellectus principiorum, in quae resolvendo judicamus: quod quidem quando fit, non dicitur processus vel probatio naturalis, sed demonstratio. Quando autem inquisitio rationis usque in ultimum terminum non perducit, sed sistitur in ipsa inquisitione, quando scilicet quaerenti adhuc manet via ad utrumlibet (et hoc contingit quando per probabiles rationes proceditur, quae natae sunt facere opinionem et fidem, non autem scientiam) sic rationalis processus distinguitur contra demonstrativum. Et hoc modo procedi potest rationabiliter in qualibet scientia, ut ex probabilibus paretur via ad necessarias conclusiones: et hic est alius modus logicae, quo logica utitur in scientiis demonstrativis, non quidem ut est docens, sed ut utens: et his duobus modis denominatur processus rationalis a scientia nostra: his enim duobus utitur logica, quae rationis dicitur scientia, in scientiis demonstrativis, ut dicit Commentator 1 Physic. Tertio modo dicitur aliquis modus rationalis a potentia ratio-

nali, inquantum scilicet procedendo sequitur proprium modum animae rationalis in cognoscendo; et sic rationalis processus est proprius scientiae naturalis. Scientia enim naturalis in suis processibus servat proprium modum rationalis animae quantum ad duo. Primo quantum ad hoc quod sicut anima rationalis a sensibilibus quae sunt magis nota quoad nos, accipit cognitionem intelligibilium, quae sunt magis nota secundum naturam, ut patet 1 Physic.; ita scientia naturalis procedit ex his quae sunt nota magis quoad nos, et minus nota secundum naturam: et demonstratio quae est per signum vel per effectum, magis usitatur in scientia naturali. Secundo, quia habet id quod est proprium rationis, sicut est de uno in aliud discurre: et hoc magis in scientia naturali servatur, ubi ex cognitione unius in cognitionem alterius devenitur, sicut ex cognitione effectus in cognitionem causae. Et non proceditur solum ab uno in aliud secundum rationem, quod non est aliud secundum rem, sicut si ab animali proceditur ad hominem. In scientiis enim mathematicis proceditur per ea tantum quae sunt de essentia rei, cum demonstrent solum per causam formalem: et ideo non demonstratur in eis aliquid de una re per aliam rem, sed per propriam definitionem illius rei. Etsi enim demonstrentur aliquae demonstrationes de circulo ex triangulo, vel e converso, hoc non est nisi inquantum in circulo est potentia triangulus, et e converso. Sed in scientia naturali, in qua fit demonstratio per causas extrinsecas, probatur aliquid de una re per aliam omnino extrinsecam: et ita modus rationalis in scientia naturali maxime observatur; et ideo scientia naturalis inter alias est intellectui hominis magis conformis. Attribuitur igitur rationabiliter procedere scientiae naturali, non quia ei soli conveniat, sed quia ei praecipue competit.

Ad primum igitur dicendum, quod ratio illa procedit de processu qui dicitur rationalis secundum primum modum: sic enim rationalis modus proprius est rationali scientiae et divinae, non autem naturali.

Ad secundum dicendum, quod ratio illa procedit de processu illo qui dicitur rationalis secundo modo.

Ad tertium dicendum, quod in omnibus scientiis servatur quantum ad hoc modus rationis, quod procedatur de uno in aliud secundum rationem, non autem quod procedatur de una re in aliam; sed hoc est proprium naturalis scientiae, ut dictum est.

Ad quartum dicendum, quod Philosophus ibi pro eodem ponit ratiocinativum et opinativum: unde patet quod pertinet ad secundum modum assignatum. Ratiocinativo vero vel opinativo attribuit Philosophus ibidem agibilia humana, de quibus est scientia moralis ratione suae contingentiae. Unde potest ex

dictis colligi, quod primus modus rationabilitatis est maxime proprius scientiae rationali, secundus morali, tertius naturali.

Ad secundam quaestionem dicendum, quod procedere disciplinabiliter attribuitur mathematicae, non quia ipsa sola disciplinabiliter procedat, sed quia ei praecipue competit. Cum igitur discere nihil aliud sit quam ab alio scientiam accipere, tunc dicimur procedere disciplinabiliter, quando processus noster ad certam cognitionem perducit, quae scientia dicitur: quod quidem contingit in mathematicis scientiis. Cum enim mathematica sit media inter naturalem et divinam, ipsa est utraque certior. Naturali quidem, quia ejus consideratio est a motu et a materia absoluta; cum naturalis consideratio in materia et motu versetur. Ex hoc autem quod consideratio naturalis est circa materiam, a pluribus dependet; scilicet a consideratione materiae et formae, et dispositionum materialium, et proprietatum quae consequuntur formam in materia. Ubi cumque autem ad aliquid cognoscendum oportet considerare plura, est difficilius cognitio: unde in 1 Posteriorum dicitur, quod minus certa scientia est quae est ex additione, ut geometria ad arithmetica. Ex hoc vero quod ejus consideratio est circa res mobiles, et quae non uniformiter se habent; ejus cognitio est minus firma, quia ejus demonstrationes ut in majori parte sunt ex hoc quod contingit aliquando aliter se habere; et ideo quando aliqua scientia magis appropinquat ad singularia, sicut scientiae operativae, ut medicina, alchimia et moralis, minus possunt habere de certitudine propter multitudinem eorum quae consideranda sunt in talibus scientiis, quorum quodlibet si omittatur, frequenter erratur; et propter eorum variabilitatem. Est autem processus mathematicus certior quam processus divinae scientiae, quia ea de quibus est scientia divina, sunt magis a sensibus remota, a quibus nostra cognitio ortum sumit, et quantum ad substantias separatas, in quarum cognitionem insufficienter inducunt ea quae a sensibus accipiuntur, et quantum ad ea quae sunt communia omnibus entibus, quae sunt maxime universalis, et sic maxime remota a particularibus cadentibus sub sensu. Mathematica autem ipsa sub sensu cadunt, et imaginationi subjacent, ut linea, figura, numerus et hujusmodi; et ideo intellectus humanus a phantasmatibus accipiens, facilius eorum cognitionem accipit et certius quam intelligentiae alicujus, vel etiam quidditatem substantiae, potentiam et actum et hujusmodi. Et sic patet quod mathematica consideratio est facilius et certior quam naturalis et theologica, et multo plus quam aliae scientiae operativae: et ideo ipsa maxime dicitur disciplinabiliter procedere; et hoc est quod dicit Ptolomaeus in principio Almagesti: "Alia duo genera theorici potius quis opinionem quam conceptionem scientialem

dicat: Theologum quidem propter inapparens ejus et incomprehensibile; physicum vero propter materiae instabile et immanifestum. Solus autem mathematicus inquisitionis firmam stabilemque fidem intendentibus dabit, velut utique demonstrationes per indubitabiles rationes manifestans."

Ad primum ergo dicendum, quod quamvis in qualibet scientia disciplina accipiatur, tamen in mathematicis facilius et certius, ut dictum est.

Ad secundum dicendum, quod quamvis naturalia sensui subiaceant, non tamen propter sui fluxibilitatem habent magnam certitudinem, cum extra sensum fiunt, sicut habet mathematica, quae sunt extra motum in materia secundum esse, et sic sub sensu et imaginatione cadere possunt.

Ad tertium dicendum, quod in addiscendo incipimus ab eo quod est magis facile, nisi necessitas aliud requirat: quandoque enim necesse est in addiscendo non incipere ab eo quod est facilius, sed ab eo a cujus cognitione cognitio sequentium dependet: et hac positione oportet in addiscendo a logica incipere: non quia ipsa sit facilius scientiis ceteris, habet enim maximam difficultatem, cum sit de secundo intellectis; sed quia aliae scientiae ab ipsa dependent, in quantum ipsa docet modum procedendi in omnibus scientiis. Oportet enim primo scire modum scientiae quam scientiam ipsam, ut dicitur 2 Metaph.

Ad quartum dicendum, quod a potentiis animae sumitur modus scientiarum propter modum quem habent potentiae animae in agendo. Unde modi scientiarum non respondent potentiis animae, sed modis quibus potentiae animae procedere possunt; qui non solum diversificantur penes objecta; et sic non oportet quod modus cujuslibet scientiae denominetur ab aliqua potentia animae. Potest tamen dici, quod sicut modus physicae denominatur a ratione, secundum quod a sensu accipit, modus autem scientiae divinae ab intellectu, secundum quod in Deo aliquid considerat; ita etiam modus mathematicae attenditur secundum quod accipit ab imaginatione.

Ad tertiam quaestionem dicendum, quod sicut rationabiliter procedere attribuitur naturali philosophiae, quia in ipsa observatur maxime modus rationis; ita intellectualiter procedere attribuitur divinae scientiae, eo quod in ipsa observatur maxime modus intellectus. Differt autem ratio ab intellectu, sicut multitudo ab unitate: unde dicit Boetius 6 de Consol., quod similiter se habet ratio ad intellectum, sicut tempus ad aeternitatem et circulus ad centrum. Est enim rationis proprium circa multa diffundi, et ex eis unam simplicem cognitionem colligere: unde dicit Dionysius 7 cap. de div. Nomin., quod animae secundum quod habent rationabilitatem, diffusive

circumeunt veritatem, et in hoc deficiunt ab Angelis; sed in quantum convolvunt multa ad unum, quodammodo Angelis aequantur. Intellectus autem e converso per prius unam et simplicem veritatem considerat, et in illa totius multitudinis cognitionem capit: sicut Deus intelligendo suam essentiam omnia cognoscit: unde Dionysius dicit ibidem, quod Angelorum mentes habent intellectualitatem, in quantum uniformiter intelligibilia divinum intelligunt. Sic igitur patet quod rationalis consideratio ad intellectualem terminatur secundum viam resolutionis, in quantum ex multis ratio colligit unam et simplicem veritatem: et rursus intellectualis consideratio est principium rationalis secundum viam compositionis et inventionis, in quantum intellectus in uno multa comprehendit. Illa igitur consideratio, quae est terminus totius humanae ratiocinationis, maxime est intellectualis consideratio. Tota autem rationis consideratio resolventis in omnibus scientiis, ad cognitionem divinae scientiae terminatur. Quandoque enim¹ ratio, ut prius est dictum, procedit de uno in aliud secundum rem, ut quando est demonstratio per causas, vel per effectus extrinsecos; componendo quidem proceditur a causis ad effectum, quasi resolvendo, cum proceditur ab effectibus ad causas, eo quod causae sunt effectibus simpliciores, et magis immobiliter et uniformiter permanentes, resolvendo autem, quando e converso.² Ultimus igitur terminus resolutionis in hac via est cum pervenitur ad causas supremas maxime simplices, quae sunt substantiae separatae. Quandoque vero proceditur de uno in aliud secundum rationem, ut quando est processus secundum causas intrinsecas: componendo quidem, quando a formis maxime universalibus in magis particularia proceditur; resolvendo autem quando e converso, eo quod universalius est simplicius. Maxime autem universalia sunt quae sunt communia omnibus entibus: et ideo terminus resolutionis in hac via ultimus est consideratio entis, et eorum quae sunt entis in quantum huiusmodi. Haec autem sunt de quibus divina scientia considerat, ut supra dictum est; substantiae scilicet separatae, et communia omnibus entibus. Unde patet quod sua consideratio est maxime intellectualis. Et inde etiam est quod ipsa largitur principia omnibus aliis scientiis, in quantum intellectualis consideratio est principium rationalis, propter quod dicitur prima philosophia: et nihilominus ipsa addiscitur post physicam et ceteras scientias, in quantum intellectualis consideratio est terminus rationalis: propter quod dicitur metaphysica quasi transphysica, quia post physicam resolvendo occurrit.

¹ *Al.* quandoquidem.

² *Forte* resolvendo autem quando e converso proceditur ab effectibus ad causas.... permanentes. Ultimus etc.

Ad primum igitur dicendum, quod intellectualiter procedere non attribuitur scientiae divinae, quasi non ipsa ratiocinetur procedendo de principiis ad conclusiones; sed quia ejus ratiocinatio est intellectuali considerationi propinquissima, et conclusiones ejus principiis.

Ad secundum dicendum, quod Deus est supra intellectum omnem creatum quantum ad comprehensionem, non autem supra intellectum increatum, cum ipse seipsum intelligendo comprehendat. Est vero supra omnem intellectum viatoris quantum ad cognitionem qua cognoscitur quid est, non autem ad cognitionem qua cognoscitur an est. A beatis autem cognoscitur etiam quid est, quia vident ejus essentiam. Et tamen scientia divina non est solum de Deo, sed etiam de aliis quae intellectum humanum etiam secundum statum viae non excedunt, quantum ad quid est cognoscendum de ipsis.

Ad tertium dicendum, quod, sicut supra dictum est, humana cognitio vel consideratio quantum ad sui terminum pertingit quodammodo ad angelicam cognitionem, non secundum aequalitatem, sed secundum quamdam assimilationem: unde dicit Dionysius, 7 cap. de divin. Nom., quod "animae multorum, ad unum convolutione ex intellectibus aequalibus Angelis, in quantum animabus est proprium et possibile, sunt dignae habitae."

Ad quartum dicendum, quod cognitio etiam fidei maxime pertinet ad intellectum. Non enim eam rationis investigatione accipimus, sed simplici acceptione intellectus ei assentimur. Dicimur autem ea non intelligere, in quantum intellectus plenam eorum cognitionem non habet: quod quidem nobis in praemium repromittitur.

ARTICULUS II.

Utrum in divinis sit omnino imaginatio relinquenda.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod in divinis oporteat ad imagines deduci. Scientia enim divina nunquam competentius traditur quam in sacra Scriptura. Sed in sacra Scriptura in divinis deducimur ad imagines, dum divina nobis sub figuris sensibilibus describuntur. Ergo oportet in divinis ad imaginationes deduci.

2. Item. Divina non capiuntur nisi in intellectu; unde et in eis intellectualiter versari oportet, ut dictum est. Sed non est intelligere sine phantasmate, ut dicit Philosophus 1 et 3 de Anima. Ergo in divinis oportet ad imaginationes deduci.

3. Item. Divina nobis maxime innotescunt per illustrationem